Антикріпосницька спрямованість повісті М. Вовчка "Інститутка"

Повість М. Вовчка "Інститутка" була першим великим полотном у дожовтневій українській прозі, де з позицій революційної демократії показано антагонізм між кріпаками і кріносниками, стихійний протест проти сваволі гнобителів, засуджувалося кріпацтво як велике соціальне зло.

У повісті Марко Вовчок протиставила образи дівчини-кріпачки Устини і молодої пані. Головна героїня — освічена поміщиця. Вона була вихованкою Інституту благородних дівиць, де їх вчили, як поводитись у вищому світі, співати, танцювати та говорити по-французьки. Про роки навчання вона згадує з презирством: "Нуда така!.. І те вчи, і друге, й десяте... товчи, та товчи, та товчи!.."

Це егоїстична людина, що відчувається, наприклад, у сцені відбору інституткою наймички.

Посадивши кріпачок за роботу, вона весь час слідкує, щоб котра з них ні хвилини не перепочила. Коли дівчата йшли обідати, вона хмурилась і сварилася. З кожним днем ставала все лютішою.

Найбільне знущань і наруги зазнала від панночки кріпачка Устина, яку вона вибрала собі за покоївку. "Заплітаю коси — не так! Знов розплітаю та заплітаю, — знов не так! Та цілий ранок на тому пробавить. Вона мене й щипає, і штирхає, і гребінцем мене скородить, і шпильками коле, і водою зливає, — чого, чого не доказує над моєю головонькою бідною!" У приступі люті панночка мало не задушила Устину. За свій нелюдський вчинок вона не понесла покарання, навпаки, на ледве живу Устину ще з погрозами накинулася стара поміщиця: "Я тебе на Сибір зашлю! Я тебе з світа зжену!"

Так поступово, за допомогою майстерно вимальованих сцен М. Вовчок показує повну безправність кріпаків і необмежену сваволю кріпосників.

Устина, вихована в дусі повної покори панам, мовчки переносить незаслужену кару. Лежачи хвора, вона не проклинає винуватицю своєї важкої недуги, люту панночку, а думає над тим, де у молодої дівчини береться стільки жорстокості: "Таке молоде, а таке немилосердне, господи!" А ввечері дівчата розповідали Устині, відвідуючи її, про страшне лихо, про щоденну панську наругу, тілесні покарання: "Ганну сьогодні били, учора Параску, а завтра ..."

Виснажену довгою хворобою Устану, що ледве, трималася на ногах, панночка зустріла важкими докорами, грубою лайкою, погрозами. Устина і на цей раз покірно зносить наругу.

Стара поміщиця теж змінилася. Коли до приїзду панночки вона не била кріпачок, то тепер стара лютувала, немилосердно карала, як і за молодих своїх років.

Одружившись, панночка прибрала до рук і кріпаків свого чоловіка.
Весела від природи, за вдачею лагідна і життєрадісна, Устина всім бажає добра і щастя. її душа відкрита до всього прекрасного. Вона любить сонце і квіти. їй хочеться вибратися з неволі. Але дівчина тільки мріє про волю. Устина близько до серця бере страждання

друзів. Щиро й глибоко покохала дівчина парубка Прокопа, але щастя їхнє було недовгим. Прокіп без вагання стає на захист покривдження, виявляє свій протест проти сваволі і самодурства експлуататорів. Непокірний і рішучий, він глибоко обурюється соціальною несправедливістю і готовий кожну хвилину помститися гнобителям, за що жорстокий пан віддає Прокопа в солдати.

Прагнення й інтереси селян-кріпаків підпорядковані гуманній меті — боротьбі за визволення з-під кріпосницької залежності, або, за влучним висловом Устини, "... з пекла, з кормиги". Сенс життя для поміщиків полягає у якнайшвидшому збагаченні за рахунок жорстокої експлуатації трудящих.